

MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR

CRISIA

L

O R A D E A • 2 0 2 0

CUCERIREA ORADIEI DE CĂTRE HABSBUGI ÎN IZVOARE ITALIENE. OPERAȚIUNILE MILITARE DIN ANUL 1691

Florina CIURE*

The conquest of Oradea by the Habsburgs in Italian sources. Military operations in 1691

ABSTRACT

This article presents new research about the conquest of Oradea contained in *Corriere ordinario*, the oldest newspaper published in Italian language on Habsburg territory. These reports, included in 8th volume of *Avvisi italiani, ordinarii e straordinarii*, present in detail the actions of Imperial armies against the Ottomans in Oradea, during 1691. They were published in Italian language in Vienna by Johann van Ghelen. By publishing these documents, the Habsburgs intended to popularise the successes of the Imperial armies, that after the failed siege of Vienna (1683), entered in possession of the territories of former Kingdom of Hungary held by the Ottomans. These documents provide new evidence about a tumultuous period in the history of Oradea. They attest, however, the level of knowledge of the realities of this part of Europe in the Habsburg Empire.

Keywords: Oradea, Vienna, Habsburg Empire, Ottoman Empire, 1691.

Corriere ordinario, cel mai vechi ziar publicat în limba italiană pe teritoriul habsburgic, a apărut între anii 1671-1721, mai întâi prin grija tipografului flamand Johann Baptist Hacque, iar după moartea acestuia, în 1678, datorită cumnatului său, Johann van Ghelen, originar din Anvers, care își semna adesea edițiile ca „tipograf italian”. În fiecare săptămână ieșeau două unități periodice, miercurea și sâmbăta: *curierul obișnuit*, dedicat aproape exclusiv evenimentelor internaționale, și *foaia adăugată celei obișnuite*, care raporta știri despre Imperiu și Viena în sine, alături de alte informații din străinătate. Uneori, urma și o *foaie extraordinară* care aduna alte noutăți, ori un lung raport despre un eveniment relevant. Fiecare dintre cele trei componente ale ziarului era tipărită pe o singură filă, imprimată pe una sau două coloane. *Corriere Ordinario* a fost în esență un jurnal oficial, protejat de privilegiul de tipărire și care conținea o selecție de informații, puternic controlate de cenzură¹. În Italia, *Curierul Ordinar*, ca și alte rapoarte neperiodice tipărite la Viena, a fost o resursă importantă pentru procurarea de știri despre Europa Centrală și de Est, fiind folosit și ca sursă pentru compilarea altor reviste. De la Viena proveneau materialele trimise de Johann Van Ghelen, punct de referință în diseminarea știrilor de război. Acesta nu și-a limitat munca la tipărirea scrisorilor și buletinelor pe care le primea, ci mergea personal pe teren pentru a colecta informațiile pe care le-a înregistrat apoi în foile săptămânale sau în rapoartele foarte exacte – scrise într-o italiană corectă, lipsită de orice accent retoric –, ce fuseseră inițial supuse aprobării autorităților imperiale². Foile tipărite pe parcursul unui an au fost reunite într-un volum, care a primit titlul *Avvisi italiani, ordinarii e straordinarii*. Informațiile pe care le vom analiza în acest studiu sunt extrase din cadrul *foilor extraordinare*, incluse în volumul opt, dedicat evenimentelor succedate pe parcursul anului

* Muzeul Țării Crișurilor – Complex Muzeal, Oradea; e-mail: florinaciure@gmail.com.

1 Rudj Gorian, *Il Corriere ordinario*, în *Asburgo. Quattro secoli di governo in una contea di confine, 1500-1918*, vol. îngrijit de Marina Bressan, Gorizia, Edizioni della Laguna – Centro ricerche turismo e cultura di Gorizia, 2015, p. 111-112.

2 Mario Infelise, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione (secoli XVI e XVII)*, Roma-Bari, 2002, p. 128.

1691³, urmând ca într-un studiu viitor să ne axăm pe operațiunile din anul 1692, ce au culminat cu cucerirea cetății Oradea de către habsburgii, cuprinse într-un alt tom din *Avisi*.

Aceste *ziare* se înscriu în trendul publicațiilor prin care Occidentul redescoperea Europa Central-Estică, pe măsură ce Habsburgii, după asediul eșuat al otomanilor asupra Vienei (1683)⁴, au reținut victorii de răsunet împotriva Porții, înstăpânindu-se pe fostele teritorii ale Regatului Ungariei. Înfrângerea otomanilor sub zidurile orașului imperial (1683) a marcat ruperea echilibrului între cele două mari puteri și începutul reculului inexorabil al puterii otomane în Europa Central-Răsăriteană. Astfel, habsburgii au renunțat la tentativele de hegemonie în centrul și apusul Europei și și-au concentrat forțele și atenția, nestingheriți, spre răsărit, imperialii cucerind, rând pe rând, Vișegrad, Pesta (1684), Gran, Neuhausel (Ersekujvar), Buda, Seghedin (1686). Victoria reținută în august 1687 lângă Nagyharsany, considerată a fi o a doua bătălie de la Mohács, a creat premise politice și militare favorabile, astfel că în septembrie 1688 a fost cucerită și puternica cetate a Belgradului⁵. La 9 mai 1688, din cauza presiunii exercitate de trupele imperiale conduse de generalul Caraffa, Dieta de la Făgăraș a hotărât ruperea legăturilor de vasalitate față de Poartă și punerea principatului sub controlul împăratului. Pe aceste baze legale, datorită în special armatei, care a exclus desfășurarea unor tratative libere, anexarea Transilvaniei devine o realitate.

Primele încercări de eliberare a Oradei de sub stăpânirea otomanilor, care dura din 1660, au avut loc în cadrul campaniei de la sfârșitul anului 1685 și începutul lui 1686; în zilele de 9-11 februarie 1686 generalul Antonio Caraffa a recucerit cetatea Sâniob, prilej cu care au fost uciși 40 de soldați turci, restul de 500 de oameni care se adăposteau în cetate primind permisiunea de a se retrage la Oradea⁶. În 1686, generalul Heissler a intenționat să asedieze cetatea, însă în lipsa unor forțe militare suficiente a abandonat inițiativa. La 16 august 1686 locotenent-colonelul Corbelli a atacat periferia orașului Oradea din ordinul Generalul Nigrelli, comandantul trupelor imperiale. O nouă încercare a avut loc în octombrie același an, când, în paralel cu atacul lui Corbelli asupra Olosigului, maiorul Strozzi executa o ambuscadă, lângă pădure, asupra unei formațiuni de soldați turci – care se îndrepta spre Salonta pentru a încasa dările –, însă fără succes, la fel ca și hărțuirile consemnate pe parcursul anilor 1687-1688. În primăvara anului 1689, un detașament maghiar, care a fost însărcinat să întrerupă comunicațiile dintre Oradea și Gyula, a cucerit cetatea Bătăruilor, favorizând astfel înaintarea trupelor imperiale spre sudul comitatului Bihor și implicit încercuirea cetății Oradea. Singura legătură mai apropiată de fortificație a rămas doar cetatea Beiușului, iar aflând că pașa de Oradea așteaptă un transport important de aici, la 16 iunie 1689 generalul Corbelli a atacat și incendiat acest târg, care s-a predat la 30 iulie. Garnizoanei, care era formată din 150 de soldați turci, i s-a permis să se retragă la Gyula. Ulterior Corbelli a fost trimis în sudul Ungariei, comanda trupelor imperiale fiind preluată de generalul Leopold Schlick, cel care trebuia să pregătească un

3 *Avisi italiani, ordinarii, e straordinarii, dell'anno 1691*. Vienna, Appresso Gio. Van Ghelen (https://books.google.ro/books?id=5EdbAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=one-page&q&f=false).

4 Printre numeroasele studii dedicate asediului Vienei, a se vedea câteva mărturii contemporane în: *La Sacra Lega contro la potenza ottomana. Successi delle armi imperiali, polacche, venete, e moscoviti; rotte e disfatte di eserciti de' Turchi, Tartari, e ribelli; assedj, e prese di città, piazze, e castelli; acquisti di provincie, di Regni; ribellioni, e sollevazioni nella monarchia ottomana; origine della ribellioni degli Ungheri, con tutti gli accidenti successivamente sopraggiunti dall'anno 1683 sino fine del 1689. Racconti veridici brevemente descritti da Don Simpliciano Bizozzeri, Barnabita Milanese*, Milano, 1690, p. 290-297; Luigi Ferdinando Marsili, *BRIEVE STORIA, / In cui si narrano le cagioni della passata Guerra/ FRA LO/ IMPERADORE, E LA CASA OTTOMANA, / e ciòche nell'assedio di Vienna, / e per alcun tempo dapoi a Turchi avvenne, / Composta da Uno Storico Turco, / e nella nostra volgare favella ridutta. / All' Illustrissimo, & Eccellentissimo Signore/ IL SIG. PIETRO/ SENATOR GARZONI. / In Bologna, per Costantino Pisarri sotto le Scuole; all' Insegna di S. Michele, 1709. Con lic. de' Superiori, in Scritti inediti di Luigi Ferdinando Marsili raccolti e pubblicati nel II centenario dalla morte a cura di comitato marsiliano*, Bologna, 1930, p. 137-140.

5 Vezi: Bogdan Mihail, *Un episod al războiului dintre Liga Sfântă și Imperiul Otoman: Bătălia pentru Belgrad (1687-1690)*, în *Revista Română de Studii Eurasiatice*, 2007, 3 (1-2), p. 81-88.

6 Mihai Georgiță, *Asediul cetății Oradea (1691-1692)*, în *Crisia*, XXXI, 2001, p. 73.

asediu decisiv asupra Oradiei⁷. În data de 3 iulie, comandantul trupelor maghiare, Tunyogi Sámuel, împreună cu oamenii din subordine au început să sape tranșee până lângă cetate, însă au fost atacați prin surprindere de cei 1.200 de soldați turci care se aflau în interiorul fortificației, atacul soldându-se cu pierderi importante de ambele părți, însuși comandantul Tunyogi fiind ucis⁸.

Neliniștea trupelor din cetate a continuat până când au sosit veștile îmbucurătoare despre victoria de la Zărnești a lui Emeric (Imre) Thököly⁹, cel care încă din anul 1678 își asumase rolul de comandant al revoltei antihabsburgice. În fruntea unei armate de 6.000 de oameni, Thököly a intrat în Transilvania la 21 august 1690 și, cu ajutorul lui Constantin Brâncoveanu și a trupelor otomane și tătare, a înfrânt armata imperială, luându-l prizonier chiar pe generalul Donat Heissler¹⁰. Dieta Transilvaniei, convocată la 15 septembrie 1690 la Cristian, lângă Sibiu, l-a ales pe Thököly drept principe al Transilvaniei, confirmând astfel decizia sultanului¹¹. La 8 iunie, Soliman al III-lea îl desemnase pe Thököly la conducerea principatului, după ce Mihail Apafi I decedase la 15 aprilie 1690, iar la 20 aprilie i-a succedat fiul minor, Mihail al II-lea, care a devenit principe la vârsta de 13 ani. Însă, domnia lui Thököly a fost de scurtă durată, în 25 octombrie fiind înfrânt și, urmărit de imperiali, a trebuit să abandoneze Transilvania pentru a se refugia în Țara Românească. Turcii din cetate au primit un ajutor nesperat din partea prințului Galga, fiul hanului tătar, care, în ajunul Crăciunului anului 1690, în fruntea a 40.000 de oameni a reușit să spargă încercuirea imperialilor și să aprovizioneze trupele cu alimente, astfel că soldații și locuitorii orașului au mai putut să reziste o perioadă de timp¹².

Un asediu decisiv asupra Oradiei a fost preconizat pentru anul 1691, după ce în prealabil s-ar fi rezolvat situația de pe teatrul de război din Ungaria de Sud, unde contraofensiva otomană câștiga teren. Victoria obținută de otomani în 1690 la Belgrad i-a conferit încredere vizirului Mustafa Köprülü că va reuși recucerirea tuturor teritoriilor pierdute. Conștientă de pericol, Curtea de la Viena și-a trimis cea mai mare parte a trupelor de pe Rin în Ungaria, iar în fruntea lor l-a numit pe marcgraful Ludwig von Baden. I s-au alăturat din Transilvania generalul Veterani¹³ cu 12.000 de

7 *Ibidem*, p. 74.

8 *Ibidem*, p. 74-75.

9 Referitor la campaniile militare ale lui Emeric Thököly, a se vedea: Casimiro Freschot, *Idea generale del Regno d'Ungheria; sua descrizione, costumi, regi, e guerre; con i motivi dell'ultima sollevatione, invasione de' Turchi, assedio, e liberatione di Vienna, e progressi dell'armi cristiane. Al Reverendissimo Padre Domino Pietro Sagredo abate, e Presidente Generale della Congregazione Casinense*, Veneția, 1684, p. 165-168; Virgil Zaborovschi, *Istoria politice externe a celor trei principate, Țara Românească, Transilvania și Moldova, de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688)*, București, 1925, p. 17-45; Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, Cluj, 1933, p. 112-145; Carla Corradi, *Una curiosa eco veneziana della guerra contro il Turco in Ungheria*, în *Venezia e Ungheria nel contesto del barocco europeo*, volum îngrijit de Vittore Branca, Leo S. Olschki Editore, Florența, 1979, p. 193-215; László Nagy, *Il contributo veneziano nella guerra contro il Turco in Ungheria*, în *Venezia e Ungheria nel contesto del barocco europeo*, p. 431-444; Béla Köpeczi, *L'eco italiana delle lotte per l'indipendenza ungherese contro gli Asburgo nella seconda metà del secolo XVII*, în *Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo. Rapporti italo-ungheresi dalla presa di Buda alla rivoluzione francese*, coord.: B. Köpeczi, Péter Sárközy, Budapesta, 1982, p. 23-33; László Benczédi, *The warrior estate in the Seventeenth century with special reference to the Thököly uprising (1678-1685)*, în *War and society in Eastern Central Europe*, vol. III, *From Hunyadi to Rákóczi, war and society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, vol. editat de János M. Bak, Béla K. Király, New York, 1982, p. 351-365; Ekkehard Eickhoff, *Venezia, Vienna e i Turchi, bufera nel Sud-Est europeo, 1645-1700*, Milano, 1991, p. 370; Kenneth M. Setton, *Venice, Austria and the Turks in the XVIIth century*, Philadelphia, 1991.

10 Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690 –*, București, 1989, p. 183-208.

11 Susana Andea, *Evoluții politice în secolul al XVII-lea. De la Ștefan Bocskai la Mihail Apafi*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. II (*de la 1541 până la 1711*), coord.: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Cluj-Napoca, 2005, p. 120.

12 M. Georgiță, *op. cit.*, p. 75.

13 Referitor la acțiunile militare ale generalului imperial Federico Veterani (1643-1695), a se vedea: Raoul Gueze, *Le lettere di Federico Veterani. Aspetti della vita di un condottiero del '600 nelle guerre contro i turchi nei paesi danubiani*, în *Europa Orientalis*, 8, 1989, p. 19-39; Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Campaniile Generalului Federico Veterani în Transilvania și Banat (1686-1694) (după memoriile sale)* (I), în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. XVII, 1999, p. 183-201.

oameni, iar din Brandenburg un corp de oaste însumând 6.000 de soldați, sub comanda generalului Hans Albrecht von Barfus, alături de alte trupe din Imperiu, astfel că în iulie 1691 Baden avea la dispoziție un efectiv de 40.000 de oameni. Victoria de la 19 august 1691 de la Salankemen, soldată cu moartea vizirului Köprülü, deschidea calea imperialilor spre cucerirea cetății Oradea, astfel că în fruntea unei armate de 14.000 de persoane, Ludwig von Baden se îndrepta în luna septembrie spre orașul de pe Crișul Repede¹⁴.

Încă de la începutul anului, *Foile extraordinare*, expediate din trei în trei zile, înregistrează hărțuirile continue dintre otomani și imperiali. În raportul publicat la Viena în 21 ianuarie, se consemnează că din Oradea „au ieșit circa 800 de turci călare și s-au îndreptat spre Debrecen, pentru a acționa în dauna alor noștri”, iar în cel din 1 martie despre înfrângerea „unei formații de-a noastre dincolo de Tisa în apropiere de Debrecen de către turci și rebeli”, care se îndreptau spre Oradea cu „40 dintre ai noștri, germani și unguri, făcuți prizonieri”, dar aceștia din urmă „au fost ajunși de o altă formațiune de-a noastră trimisă dincolo de numitul râu de către locotenentul mareșal general al armatei marchizul Nigrelli, sub comanda lui Lukas Janos, colonel al contelui Csacky, și întâlnindu-i pe acești turci victorioși i-a bătut și a eliberat nu doar pe ai noștri 40 de prizonieri, ci a tăiat în bucăți mulți barbari, a făcut mulți sclavi și a capturat 150 de cai”. Raportul tipărit la 1 aprilie anunța deplasarea lui Thököly spre Oradea, unde „sultanul Galga lăsase 8.000 de tătari”, iar cel din 24 mai confirma că „în împrejurimile Oradiei se aflau adepții lui Teckely [Thököly], chiar dacă el nu sosise încă, ci numai Petrozzi [Petrőczy István], care amenința să intervină”, în timp ce „turcii din Oradea au ieșit din cetate cu câteva piese de artilerie... chipurile, pentru a ataca castelul Lugoș”. În 31 mai se notează „că din Ungaria Superioară s-a primit confirmarea că Petrozzi (unul dintre principalii adepți ai lui Teckely) se află la Oradea, încercând să ispitească și să-i convingă pe ungurii credincioși Majestății Sale să se abată de la devotamentul lor față de Casa de Austria”. Informații similare conține și raportul din 14 iunie: „și continua rebelul Petrozzi, adeptul principal al lui Thököly, șederea la Oradea, în împrejurările căreia făcea mari daune alor noștri, cu ajutorul aceluia prezidiu, neîncetând să-i atragă pe oameni la partida sa, cu false promisiuni și donații”, prin urmare, „se crede că va fi format la Tisa un corp de oaste, alcătuit din 1.000 de oameni, pentru a înfrâna acea garnizoană necredincioasă și pe rebelii perfizi”. La 1 iulie se dă de știre „că Petrozzi, aflat încă la Oradea, nu a găsit prea mulți aderenți pentru partida antihabsburgică”, pentru ca raportul din 5 iulie să vorbească despre „două regimente dislocate de la Dunăre, despre care se crede că vor fi implicate, împreună cu alte trupe în Ungaria Superioară, la blocada sau atacul asupra Oradiei”. Trei zile mai târziu, în data de 8 iulie, este evocat un alt eveniment cu repercusiuni asupra desfășurării ostilităților: „fiind trimis un corp de armată spre Oradea, a găsit, la distanță de jumătate de oră de acel pod, 16 care pline cu sare și făină, ce se îndreptau spre Oradea, fiind toate capturate și duse de ai noștri la Kalo [Kalocsa], fără ca turcii să aibă vreo tentativă de a ieși din cetate pentru a-i împiedica”. În 22 iulie se face cunoscut că „Oradea este din nou blocată de ai noștri”, pentru ca raportul din 9 august să relateze evenimentele conținute în scrisorile date 31 iulie: „în noaptea de 28, din ordinului generalului Veterani sosiseră la armată colonelul Polland, locotenent-colonelul sârbilor, Antonio”, care „după câteva discuții s-au pornit din nou spre Deva, primul primind 600 de cai pentru a-l găsi pe Thököly”, despre care se auzise „că ar fi ocupat Lugoșul și ar fi mers cu generalul Heissler spre Belgrad, la Marele Vizir, dorind ca în trei săptămâni să se întoarcă la oamenii săi, care între timp se îndreptau spre Timișoara și Oradea”.

În 30 septembrie, în *foaia extraordinară* tipărită la Viena, se consemna că în drum spre Oradea „Contele de Aversperg [Otto von Auersperg] a întâlnit și bătut... 600 de rebeli, a ucis peste 100, a luat 30 sau 40 prizonieri”, existând informații „că după o astfel de acțiune toți rebelii (care se aflau la Oradea) s-au retras cu toate bagajele de acolo și s-au îndreptat spre Gyula”. Raportul din 11 octombrie anunța că în data de 26 septembrie Contele Schlick „a înaintat cu un corp de armată în insulele dintre râurile Criș și Peța, unde turcii, din cauza așezării acestora se considerau a fi la adăpost, crezând pasul impenetrabil, iar spre amiază numitul conte i-a surprins pe turci, care aveau pe câmp

o mare cantitate de animale, a înfrânt gărzile și a capturat peste 900 de capete”, fără ca inamicul să mai poată recupera ceva. În schimb, în raportul publicat la Viena în 14 octombrie, se aducea la cunoștința publicului că „în data de 6 a fost zi de odihnă, și atunci am primit vești că generalul Heissler, eliberat de către Thököly¹⁵, se afla la Sibiu, în puțin timp fiind așteptat să se alătore armatei”, nutrind speranța „ca în data de 10 Armata să sosească la Oradea, și cu ajutor divin în scurt timp cetatea să se afle în mâinile noastre”. În 18 octombrie se nota că „despre marșul armatei imperiale spre Oradea nu sunt vești noi... în ciuda drumului lung și dificil, care din cauza mlaștinilor frecvente și apelor a necesitat în multe locuri să fie reparat cu poduri, este așteptată zilnic vestea sosirii armatei sub zidurile cetății, care va fi atacată în forță, în acest scop fiind adusă nu numai o numeroasă artilerie grea și mortiere, dar și provizii importante de artificii militare de invenție neobișnuită¹⁶, cu care (cu ajutor divin și timp favorabil) se speră ca în scurt timp acel prezidiu necredincios să se supună armatelor victorioase ale Majestății Sale”.

Raportul publicat la Viena în 21 octombrie face un rezumat al operațiunilor militare desfășurate în perioada 10-14 a aceleiași luni: „În data de 10 cavaleria a ajuns la Bihar [Biharia]”, în apropiere de Oradea; „în data de 11, în timp ce aștepta infanteria, care a sosit la amiază, principele de Baden cu aproximativ 200 de cai a mers în recunoașterea cetății și a împrejurimilor, ocazie cu care nu s-a întâmplat altceva, decât că inamicul a tras cu tunul de câteva ori împotriva alor noștri”. „Artileria grea, care rămăsese la Zollnock [Szolnok], în aceeași zi spre seară a fost condusă pe câmpul de bătălie de către Principele de Vaudemont, împreună cu 100 de care pline cu muniție și alte provizii necesare, convoiul fiind însoțit de 1.000 de cai”. „În data de 12 generalul de cavalerie, contele de Stirum [Styrum¹⁷], cu 1.000 de comandanți și câțiva soldați de campanie a avansat până aproape de cetate, și l-a urmat toată cavaleria și infanteria, la fel și artileria și bagajele, și s-au poziționat toți lângă râul Criș; și s-a început de pe un deal din apropiere să se tragă cu tunul în cartierele orașului și în cetate, și în același timp să se arunce din două mortiere cu bombe și mingi de foc, cu care au fost aprinse multe case”. Turcii au răspuns cu tunurile, „dar nu au luat altă măsură împotriva noastră, decât că au dat ei foc unor căpițe de fân și de paie, din grădinile din jurul cetății”. „În seara zilei de 12 a sosit pe câmp o mare cantitate de focuri militare cu o compoziție extraordinară. În data de 13 s-a continuat cu bombardarea și aruncarea cu foc în cetate, iar spre amiază 12 batalioane, adică unul al lui Baden, unul al bătrânului Stahremberg, unul al lui Etting, unul al lui de Houchin [Heuschin], unul al lui Guido Stahremberg¹⁸, unul al lui Archinto, unul al lui Amenzaga, unul al lui Chizzola, unul al lui Herberstein și a celor trei electori de Brandenburg, toți sub comanda locotenentului general Barfus și a contelui Guido de Stahremberg, s-au așezat pe poziții într-o vale din apropierea orașului, iar spre seară au fost deschise tranșeele cu 1.500 de oameni și perfecționată o baterie spre poarta palâncii, situată dincoace de Criș și numită Olosig, iar la dreapta străzii a fost ridicată o redută, de unde până la baterie a fost trasată o linie de comunicație, iar în dimineața zilei de 14 a început să se tragă cu 6 bucăți de artilerie grea asupra palâncii”, inamicul ripostând cu tunurile, muschetele și arcebuzele. Este transmisă și vestea cuceririi Beiușului, dar și faptul că „în 15 trebuia să înceapă lovirea cetății cu amintitele focuri cu compoziție extraordinară”.

În 28 octombrie se publică informațiile conținute în scrisorile trimise în data de 19 din tabăra de la Oradea, referitoare la operațiunile desfășurate în zilele de 16 și 17 ale aceleiași luni: „în data de

15 Generalul Heissler a fost eliberat în schimbul soției lui Thököly, Elena Zrinyi, cea care a apărat eroic cetatea Munkacs de asediul imperialilor timp de trei ani, până în ianuarie 1688, când s-a predat generalului Caraffa (Jean Nouzille, *Transilvania zonă de contacte și conflicte*, Cluj-Napoca, 1995, p. 179).

16 Documentul face referire la materialul inflamabil, ce nu putea fi stins, inventat de călugărul franciscan Tüzes Gábel, care a fost folosit cu succes la asediul Budei și Strigoniului. Renumitul pirotehnist a fost ajutat de 21 de artificieri în acțiunile de incendiere a cetății Oradea (M. Georgiță, *op. cit.*, p. 79).

17 *Ibidem*, p. 86.

18 Guido von Starhemberg (1657-1737) a luptat sub comanda vărului său, Ernst Rüdiger von Starhemberg (1638-1701), în timpul asediului Vienei (1683), urmând apoi armata imperială în campaniile împotriva Imperiului Otoman și participând la asediul Budei (1686), la bătălia de la Mohács (1687), la asediul Belgradului (1688), la bătăliile de la Salankemen (1691) și Zenta (1697).

16, seara la ora șase, a fost luat de ai noștri cu asalt orașul sau palanca situată dincolo de râul Criș, acțiune în care s-au remarcat ungurii colonelului Mollner [Molnár], care înaintând până la palanca sau gardul de lemn s-au aplecat, cu capetele sprijinite de acesta, alții s-au poziționat în spatele lor, iar următorii s-au urcat peste ei, și tot așa până au reușit să treacă dincolo de gard”. În plus, „alți unguri au făcut spărturi cu topoarele, și astfel au reușit să intre”, concomitent cu acțiunile muschetarilor germani ce au atacat poarta, „care era pe jumătate distrusă de tunurile noastre, și au tăiat restul, și cu pierderea unui mic număr de persoane s-au făcut stăpâni și prin acel loc al acestei palănci, în care a fost găsit un mic mortier, turcii retrăgându-se în alt oraș, dincolo de Criș”. Acțiunea continuă, pentru a nu oferi otomanilor niciun moment de respiro. Astfel, „în data de 17 a trecut armata noastră de cealaltă parte a râului, unde în 18 a fost cucerit locul și și-a așezat tabăra, cu speranța de a cuceri în câteva zile și acel oraș”, iar „în 19 s-au poziționat husarii în spatele castelului, unde se vor săpa tranșee pentru a ataca și din acea parte inamicul; se va încerca chiar golirea șanțului”. Raportul oferă și o dare de seamă asupra situației în care afla Oradea în acel moment: „palanca, aflată acum în mâinile noastre, are un gard din lemn cu un șant în partea aceasta, este separată de celălalt oraș de râul Criș, care trece prin mijlocul amândurora: și în partea stângă, deasupra numitului oraș este situat castelul, care are formă regulată, cu 5 bastioane, destul de înalt, înconjurat cu apă, care curge și în jurul celuilalt oraș: palăncile, sau împrejmuirile din lemn, care înconjoară ambele orașe, sunt mai durabile decât zidurile, deoarece tunurile nu fac spărturi prea mari, sau găuri, decât dimensiunea bombei, iar șanțurile sunt foarte adânci”. În plus, „amintitele focuri cu o compoziție deosebită își fac pe deplin efectul, distrugând totul și fiind păstrate pentru a fi folosite împotriva castelului”.

Articolul publicat la Viena în 1 noiembrie reia șirul operațiunilor militare derulate în perioada 14-24 octombrie: „fiind trase în noaptea de 14 două linii de la bateria noastră până la palanca numită Olosig, și aranjându-se la dreapta, lângă redută, o baterie cu câteva mortiere, s-a continuat în 15 să se tragă cu tunul și să se arunce cu foc, astfel că multe case au fost incendiate în diferite locuri ale palăncii amintite, iar poartă complet distrusă”. „Noaptea s-a decis instalarea unei noi baterii în stânga redutei; iar inamicul a reparat în acea noapte tot ceea ce fusese doborât de tunurile noastre, astfel că s-a continuat în data de 16 bombardarea continuă cu ambele noastre baterii: și cu o jumătate de oră înainte de venirea serii s-a dat asaltul asupra palăncii Olosig, comandat de locotenentul general Barfus și sergentul general Conte Guido de Stahremberg; chiar dacă ai noștri au înaintat hotărât... au pierdut puțini oameni, morți și răniți; iar haiducii și-au făcut foarte bine treaba, reușind să treacă, cu scări sau în alte moduri, gardul. Dușmanul s-a retras pe podul de dincolo de râul Criș în orașul mare”, iar ai noștri s-au înstăpânit imediat în palanca cucerită, „cu 3 batalioane de infanterie, două din Regimentul lui Amenzaga și unul din cel al lui Aversperg, sub comanda colonelului Amenzaga”. În data de 17 a trecut Conte de Baden cu armata râul Criș, iar în 18 și râul Peța, stabilindu-și acolo tabăra, iar „în noaptea următoare cu 1.500 de oameni au fost deschise tranșeele și s-a ridicat o baterie, precum și o alta dincoace de Criș, în Palanca Olosig”, în aceeași zi „au fost conduși de ai noștri husari pe câmp 13 prizonieri dintr-un corp de oaste turcesc de la Gyula, împreună cu stindardul, și capul pașei, care fusese comandant acolo”. Chiar dacă „în 19 și 20 nu s-a întâmplat nimic remarcabil, doar au continuat să avanseze cu pregătirile și să perfecționeze bateriile, în aceeași noapte fiind terminată cea din palanca Olosig, fiind dispuse 11 mari tunuri”, în data de 21 „au început să bombardeze cu ele din acea parte a orașului”, iar „în 22 au sosit în tabără aproximativ 2.000 de sârbi, care se întorceau din Transilvania atât pe jos, cât și călare”. „Și fiind terminată și cealaltă baterie de dincolo de Criș, unde au fost amplasate tot 11 tunuri mari, s-a început încă din dimineața zilei de 23 să se bombardeze neîncetat piața cu 22 de tunuri, cu care a fost făcută o breșă, care a permis ca peste 24 de ore să se lanseze atacul; dar dușmanul nu a așteptat să se întâmple acest lucru, spre ora 3 după-amiază a pus foc în mai multe locuri din oraș, flăcările propagându-se peste tot”. Cu toate acestea, „ai noștri au înaintat și s-au înstăpânit pe acel loc, capturând și multe animale, cu această ocazie s-au salvat și 100 de sârbi ce locuiau acolo, care ar fi riscat să fie uciși de către turci”. Cei din urmă „se vor retrage într-un fort ridicat de ei în fața castelului și acolo au luat poziție pentru a se apăra, în data de 24 atacându-i pe sârbii din oraș”, dar odată cu intervenția promptă a germanilor, vor fi nevoiți să se refugieze în amintitul fort. Se precizează și faptul că „în data de 23 a sosit în tăbăra de la Oradea

Generalul Heisler¹⁹. Astfel, s-a recurs la acțiuni mai hotărâte asupra celor din cetate, după cum se publică în *foaia* din 8 noiembrie: „în 26 a început bombardarea în forță a cetății, încât adesea se vedeau zburând în aer capete, brațe și picioare de-ale turcilor, cu urlate îngrozitoare și zgomote, care continuau să se apere bombardând cu putere, în speranța de a fi salvați de un corp de turci, tătari și rebeli, care cu 6.000 de oameni se aflau la circa 8 leghe de Oradea”, dar Contele de Baden, aflând de veste, a luat măsuri pentru a-i ataca, concluzionându-se că se speră într-un succes al acțiunii, chiar dacă iarna își intra în drepturi. În articolul din 11 noiembrie se anunță că Thököly primise ordin să se îndrepte spre Oradea, unde „după ce inamicul a pus foc în orașul mare, retrăgându-se în castel, ai noștri nu doar că s-au înstăpânit pe acele poziții, ci au înaintat cu avanposturile până aproape de șanțul cetății”, ba mai mult, „au tras și o linie de comunicație până la Palanca Olosig și au fost perfecționate aproape în întregime în data de 26 redutele sau locurile pentru mortiere”. Doar că, „în aceeași noapte, mergând să inspecteze locurile, a fost rănit de o ghiulea sergentul major Contele de Lebenstein [Löwenstein²⁰]. „În 27 s-a început bombardarea cetății cu foc și bombe din 18 mortiere deodată, care au avut drept efect nu doar strigătele disperate ale turcilor, cum s-a scris deja, ci au zburat corpuri umane în aer din bastioane”. Este amintit și un eveniment regretabil: „noaptea următoare a murit locotenent-colonelul Regimentului Amenzaga Sig. Türck”, dar „în 28 s-a continuat nu numai cu bombardarea și aruncarea neîncetată a focului, ci s-a lucrat la ridicarea unei noi baterii, pentru a-l lăsa pe inamic fără apărare”. „Un alt curier sosit de pe câmpul de luptă amintit confirmă continuarea bombardamentului și că la plecarea sa întreaga cetate era în flăcări; deci se spera la cucerirea ei; și cum asta nu s-a întâmplat atât de repede, s-au oprit totuși ai noștri în oraș, iar cea mai mare parte a soldaților a mers în împrejurimi” pentru a tăia calea oricărui ajutor. În plus, „Baden a așezat o garnizoană numeroasă la Beiuș, un loc bine poziționat, și se fac lucrări în fața singurei porți a castelului, astfel încât nimeni să nu poată ieși sau intra; cum barbarii nu pot spera la vreun ajutor, fiind foarte distruse lucrările lor, se poate spera că nu vor mai putea rezista mult timp”.

La 15 noiembrie se anunță că la Viena „au sosit multe stindarde turcești de la armata imperială, în parte de la Bătălia de la Salankemen, în parte capturate la Oradea”, dar și că „luni se va întoarce la armată Contele de Aversperg, se crede, cu instrucțiuni de la Principele de Baden referitoare la cartierele de iarnă”. Totodată, veștile sosite din tabăra de la Oradea „confirmă că pe 29 s-au perfecționat cele 2 baterii, în aceeași dimineață începând bombardarea liniilor de apărare ale dușmanului; și s-a continuat hărțuirea cu bombe și foc a pieței, mare parte a acestora fiind în flăcări, iar incendiul a durat peste 6 ore”. În 30 și 31 acțiunile belicoase nu au fost întrerupte, spre amiază tătarii încercând să-i surprindă pe imperiali, dar fără succes. „În data de 1 nu a urmat nimic remarcabil, decât prelungirea bombardamentului, la fel și în 2 și 3, când s-a început și scoaterea apei din șanț... în curând se va vedea dacă dușmanul va persista (așa cum s-a întâmplat până acum) în dorința de a aștepta sfârșitul bombardamentului”. În 18 noiembrie, *ziarul* ne informează cu privire la „veștile sosite de la Oradea”, care confirmă „că bombardarea nu a încetat, fiind distrusă apărarea bastioanelor, asediații nemaiputându-se servi de acestea”. Chiar dacă asediații nu dau semne că ar vrea să se predea, „ba din contră, fac cunoscut faptul că au Prezidiu și provizii destule pentru a rezista, se crede că își bazează speranța pe venirea iernii, ceea ce nu le va aduce vreun avantaj, ai noștri vor rămâne fermi pe pozițiile ocupate, foarte aproape de castel”. Foaia volantă din 22 noiembrie prezintă conținutul unor noi epistole: „Cu scrisori din data de 10 din tabără imperială de la Oradea, sub Principele Ludovico di Baden, se confirmă faptul că, în ciuda vremii reci și umede, s-a continuat bombardarea cetății; dar inamicul nu voia să se predea”. Prin urmare, „se ridică de ai noștri un mare fort la 5-600 de pași de poarta cetății, în care pe perioada iernii vor fi găzduiți 1.000 de infanteriști germani și trupe de cavalerie; iar Palanca Olosig va fi păzită de soldați unguri, atât haiduci, cât și husari, alte regimente germane, miliția sârbă și maghiară vor fi încartiruite atât la Debrețin, cât și în alte locuri în apropiere de Oradea”. Autorul articolului își exprimă speranța „că acea cetate va fi distrusă de foc și de bombe, redusă fiind la o grămadă de pietre, nu va putea mult timp să se mențină”.

19 În alte documente sosirea este menționată în data de 24 octombrie (M. Georgiță, *op. cit.*, p. 79).

20 Maiorul Löwenstein a fost rănit grav de un glonte tras din cetate (*Ibidem*, p. 80).

Condițiile climatice vitrege i-au determinat pe imperiali să renunțe la un atac decisiv și să opteze pentru instituirea blocadei, sub conducerea generalului Auersperg. Ludwig von Baden își va stabili pentru câteva zile cartierul general la Debrecen, unde se afla și grosul trupelor de câteva zile, iar generalul de cavalerie Styrumb a pornit marșul cu regimentul său spre Viena, în locul lui rămânând regimentul de cavalerie Dorische și alți peste 100 de cavaleri²¹.

În 29 noiembrie, la Viena, se publică informația conform căreia, de la un turc dezertor²² ieșit din cetatea Oradea, „care a ajuns aici luni cu un curier, s-a aflat că în cetate se mai află 1.400 bărbați de arme: că nu numai se confruntau cu lipsa proviziilor, ci și a lemnului, astfel că sunt nevoiți să trăiască în beciuri și în ruinele zidurilor, dar totuși nutreau speranța de a fi salvați, sau măcar să primească de-ale gurii, în caz contrar nu vor putea rezista prea mult”. În 2 decembrie, raportul apărut în capitala imperială face cunoscut că „de la turcul dezertat din Oradea (singurul ieșit din cetate în timpul blocadei și bombardamentului) s-au aflat alte detalii importante, cu privire la cei care decedaseră sau se mai aflau înăuntru”. Astfel, printre cei care și-au pierdut viața se regăsesc: „Pașa Agà: Halli Agà: Mustafa Agà: Hassan Oda Pașa: Mustafa Oda Pașa: Ally Palluck Pașa: Racus Bulla Pașa: Mustafâ Agà: Mustafa Oda Pașa”, pe lângă cei peste 1500 de soldați”. Dintre răniți îi amintește pe aga ienicerilor, Pașa Aga, Tolvay Hassan [Tolna Hassan²³], Claus Hassan [Kulagus Hassan²⁴] și alți 300, „iar dintre cei 24 artileriști și manipulanți ai focurilor de artificii mai trăiau doar 10, restul decedând”. „Au rămas în viață: Pașa cetății: înlocuitorul agăi ienicerilor, numit Rocziab Baya: și noul Pașa Agà: aceștia trei se află la conducerea cetății, fiind încă 1.400 de soldați în viață”. „Un arsenal, unde au cele mai importante ustensile, este spulberat, îngropat și acoperit de ruine din cauza bombelor, încât nu mai au acces la el să-l folosească. Castelul este atât de distrus, încât n-a rămas întreagă nicio locuință sau încăpere, turcii fiind obligați să reziste între ziduri și să se ajute de foc pentru a face față frigului. În timpul atacului și bombardamentului n-a intrat nicio persoană, prin urmare n-au primit nicio veste despre oamenii lor sau despre ajutorul pe care-l sperau, nici despre starea precisă a armatei noastre... doar o femeie, făcută prizonieră de ai noștri, a găsit maniera de a se sustrage și a intra în cetate, și ea le-a spus că germanii se tem de ajutorul pe care ar urma să-l primească turcii, cu speranța aceasta nefondată au prins curaj să reziste, altfel s-ar fi predat: înghețând apa în șant, au început să taie gheața. Cai nu aveau mai mult de 7 în cetate, care nu puteau fi folosiți, nici scoși afară din cauza lipsei podului”. La 6 decembrie, în documentul transmis publicului larg, se anunță sfârșitul campaniei, astfel că „sunt repartizate în cartiere regimentele imperiale și trupele naționale, atât în Ungaria Superioară, cât mai ales în localitățile din apropierea Oradiei”. Cu toate acestea, nu se întrerupe „achiziționarea celor necesare pentru continuarea cu vigoare a operațiunilor de cucerire ale cetății”. Totodată „se confirmă, de la un artilerist german, care s-a salvat din castelul de la Oradea, că bombele noastre au distrus toate chipurile, au ucis toate animalele, au ars toate proviziile deținute de necredincioși, astfel că vor mai putea rezista doar puțin timp: că Pașa locuia sub poartă, alții în caverne subterane lângă bastioane: că primul a vrut să cedeze cetatea, dar că aga ienicerilor, care e rănit, s-a opus”. La 9 decembrie, *ziarul* consemnează: „un turc din Oradea, care a riscat să iasă din cetate pentru a-și procura lemne și alimente, a fost prins de ai noștri”, acesta confirmând cele spuse și de alții cu privire la privațiunile la care erau supuși cei din interior, „adăugând că au mai rămas doar 1.000 de oameni capabili de luptă și că mai aveau la dispoziție puțin grâu turcesc, pe care l-au zdrobit și au copt plăcînți pentru hrana lor”. În 13 decembrie sunt din nou publicate informații cu privire la situația din orașul de pe Crișul Repede: „de la Oradea se aude, că prezidiul turc a cerut un armistițiu, pe o perioadă determinată de timp, oferindu-se să le predea castelul dacă nu va sosi ajutorul atât de

21 *Ibidem*, p. 85-86; referitor la componența armatei imperiale, a se vedea: Bruno Mugnai, *L'esercito imperiale al tempo del principe Eugenio di Savoia (1690-1720): La cavalleria* (2), Soldiershop Publishing, 2013; B. Mugnai, Luca S. Cristini, *L'esercito Imperiale al tempo del Principe Eugenio di Savoia 1690-1720: La Fanteria* (1), Soldiershop, 2016.

22 Soldatul turc Hussein, care răspundea de muniție în cetate, considerat prizonier la interogatoriu, dus de la Oradea la Debrecen în 20 noiembrie (*Ibidem*, p. 84).

23 Fostul beg de Sâniob (*Ibidem*, p. 85).

24 O vestită călăuză (*Ibidem*).

așteptat de ei”. „Nu le-a fost acordat niciun armistițiu, din contră, într-un atac au fost uciși câțiva turci”, pentru ca în 16 decembrie să se anunțe publicului larg că „scrisorile din cartierul general al armatei imperiale de la Debrecen în Ungaria Superioară relatează că generalul Castelli (care în urmă cu câteva zile plecase de acolo spre blocada Oradiei cu 100 de cai) s-a întors în data de 2 la Debrecen cu câteva care pline de femei și copii turci, alungați de către asediații din cetatea Oradea”, dovadă a faptului „că zilnic creștea mizeria și penuria”, iar „Pașa care se afla la conducere înclina spre predarea cetății, dar că aga ienicerilor, chiar dacă grav rănit, nu dorea deloc să-i facă pe plac”. Se confirmă și faptul „că prezidiul turc era format din circa 1.000 de oameni, printre care mulți răniți și bolnavi, potrivit spuselor dezertorilor”, în consecință „acesta nu s-ar putea menține decât o perioadă scurtă de timp”. Totodată, „în data de 22 a ajuns vestea că s-a dat vina pe Topal pașa că Oradea n-a primit ajutor, drept urmare a fost strangulat”.

Raportul publicat în 20 decembrie reia informațiile conținute de epistolele trimise din vecinătatea zonei de conflict: „scrisorile sosite de la Debrecen anunță că turcii de la Oradea continuă zilnic să alunge toate femeile și copiii din cetate, neavând mijloace să-i întrețină, din lipsa proviziilor și a altora necesare de tot felul”. „Chiar dacă nu există temeri că ar putea sosi vreun ajutor, având în vedere timpul rece și cantitatea de zăpadă, care nu permit marșul unui corp considerabil, ai noștri au rămas vigilenți, încartiruiți în localitățile din apropierea cetății, ca numai în câteva ore să se poată aduna și forma o armată numeroasă, care să înfrunte orice forță inamică”. În plus, „atât Oradea, cât și fortul ridicat de ai noștri și palanca Olosig sunt atât de bine păzite și prevăzute cu adăposturi, parapete și șanțuri adânci, încât puteau rezista și unui asediu formal, la care ar fi nevoie de artilerie grea și alte instrumente, pe care inamicul este imposibil să le procure în aceste vremuri, la fel și de muniție, mâncare și furaje”, concluzionând că cetatea nu va mai putea rezista pentru mult timp. Peste o săptămână, în 27 decembrie, se publica: „Din Ungaria Superioară se aude că turcii aflați la conducerea Oradiei, deznădăjduiți din cauza stării disperate în care se aflau au ieșit în număr mare și au încercat să producă daune cât mai importante soldaților noștri, care supravegheau cetatea... și după ce au încercat să atace și să depășească posturile gărzilor noastre, au fost respinși în interiorul cetății”, în confruntare existând victime de ambele părți, printre care și un oficial din armata imperială. Se anunță că a fost interceptată o scrisoare trimisă de seraschier garnizoanei, prin care încerca să o îmbărbăteze să reziste și să o asigure că va face tot posibilul să-i vină în ajutor. În ultima *foaie extraordinară*, cu informații despre soarta cetății de la granița de vest a Principatului, apărută în cursul anului 1691, respectiv la 30 decembrie, este relatat episodul capturării unui turc trimis după ajutor, întrucât situația celor dinăuntru devenea tot mai disperată: „De la Oradea se confirmă ieșirea turcilor din cetate, care, după două ore de lupte, au fost respinși în interior, suferind mari pierderi”, dar „nemulțumiți conducătorii din cauza lipsurilor și voind să se informeze dacă vor primi în scurt timp ajutor, au trimis afară un emisar travestit în husar, care vorbea maghiara, germana și altele limbi, a trecut de două dintre gărzile noastre și întreat cine este, s-a declarat husar, care mergea să-și caute calul pe care-l pierduse, dar ajungând la un alt post de gardă, temându-se că va fi supus unui examen mai amănunțit, s-a aruncat în apă pentru a o tranzita și a se salva de cealaltă parte; și cum nu i-a reușit, a fost tras afară din apă și capturat, astfel că a mărturisit că a fost trimis la Timișoara pentru a solicita ajutor pentru cetate”, întrucât sufereau din cauza lipsei pâinii și a lemnului, dar și a apei, fiind nevoiți să apeleze la apa din șanț, ceea ce ducea la îmbolnăvirea sau chiar moartea multora. Autorul articolului concluzionează că se speră în curând la sfârșitul blocadei, atât din cauza frigului pătrunzător, cât și a faptului că asediații erau privați de cele minime necesare traiului, fapt confirmat din mai multe surse.

Documentele prezentate abundă în detalii cu privire la desfășurarea operațiunilor militare din anul 1691, desfășurate de imperiali în vederea cuceririi cetății Oradea, ce vor fi încununete de succes pe parcursul anului următor. Având în vedere că sursele de informare sunt cele oficiale, în ciuda unor mici inexactități și neconcordanțe, foile volante periodice, publicate în limba italiană în capitala imperială, oferă o imagine veridică asupra evenimentelor și se alătură celorlalte izvoare istorice care fac referire la momentul trecerii Oradiei în posesia imperalilor. Acestea reprezintă, totodată, o dovadă a interesului manifestat în epocă de publicul larg față de evenimentele militare, curiozitatea fiindu-i răsplătită pe măsură de publicația tipărită de Johann van Ghelen.

Anexe documentare

I

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

21. GENNARO 1691.

VIENNA 21. Genaro.

[...] Oltre l'Azzione sudetta seguita sugli Confini della Valacchia, seguirono due altre nell'Ungheria Superiore: la prima nel Paese di Gran Varadino, da dove usciti 800 Turchi à Cavallo incirca, e marchiati verso Debreczino, per fare qualche tentativo à danno de' Nostri, ne pervenne l'aviso à Calò, da dove uscì il Sig. Tenente Colonnello del Reggimento Caprara Conte Adamo di Zrin, col sudetto Reggimento Caprara, & aggiuntovi quello di Rabutin, tagliò la Strada del ritorno alla prefata Partita di 800 Turchi, e gli attaccò con tanta bravura, e coraggio, che ne restarono moltissimi morti sulla Campagna, e 68 fatti prigionieri, oltre li feriti, salvatisi colla fuga gli altri: e pochissimi de' Nostri restarono in questa azione morti, e feriti [...].

II

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

1. MARZO. 1691.

VIENNA 1. Marzo.

[...] Dall'Ungheria Superiore si hà, ch'essendo stata battuta una delle nostre Partite di là del Tibisco nella vicinanza di Debreczino da' Turchi, e Ribelli, che condussero 40 de' Nostri trà Alemanni, & Ungheri seco via prigionieri verso Varadino, sopraggiunse altra Partita delle nostre mandata di quà del sudetto Fiume dal Sig. Ten. Maresciallo Generale del Campo Marchese Nigrelli, sotto comando del Sig. Lukas Janos Ten. Colonnello del Sig. Conte Cziachi, & incontrando questo li sudetti Turchi vittoriosi, li battè, e liberò non solamente li nostri sudetti 40 Prigionieri, mà tagliati à pezzi molti Barbari, ne fece anco buon numero di Schiavi, coll'acquisto di 150 Cavalli [...].

III

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

1. APRILE. 1691.

VIENNA 1. Aprile.

[...] Ch'il Teckely si trovava à Bialest, e che habbia ordini di avanzarsi verso Temesvar, e di là alla volta di Varadino, essendo stati lasciati dal Sultan Galga 8000 Tartari in quei Luoghi. [...].

IV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

24 MAGGIO 1691.

VIENNA 24. Maggio

[...] Si hà anco avviso, che li Turchi di Gran Varadino, e di Temeswar, siano usciti con alcuni Pezzi di Artiglieria verso Hordea, con apparenza, che vogliano attaccar il Castello di Lugos, ch'era à mezza giornata di là; di modo che li Rasciani haveranno occasione di segnalarsi [...]. Dall'Ungheria Superiore si hà, che buon numero degli Aderenti del Teckely stavano ne' Contorni di Gran Varadino, egli però in Persona non vi era, mà bensì il Petrozzi, che minacciava qualche irruzione in quelle parti [...].

V

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
31 MAGGIO 1691.
VIENNA 31. MAGGIO

[...] Dall'Ungheria Superiore si hà la confermazione, ritrovarsi il Petrozzi (ch'è uno de' principali Seguaci del Teckely) à Gran Varadino, & andava con allettamenti, e persuasioni tentando di sviare dalla divozione l'Augustissimo parte di quei Ungheri fedeli alla Maestà Sua.

VI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
14 GIUGNO 1691.
VIENNA 14 GIUGNO

[...] Dall'Ungheria Superiore si hà, che continuava il Ribelle Petrozzi Aderente principale del Teckely la sua permanenza in Gran Varadino, ne' di cui Contorni faceva, coll'assistenza di quel Presidio, notabili danni a' Nostri; non tralasciando anco di tirare qualche Gente Nazionale con false lusinghe, e donativi, al suo Partito: onde si crede, che sarà formato al Tibisco un Corpo di alcuni 1000 Huomini, per raffrenare quella Guarnigione Infedele, e perfidi Ribelli [...].

VII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
1. LUGLIO. 1691.
VIENNA 1. Luglio.

[...] Il Petrozzi, che tuttavia si fermava à Gran Varadino, cercando di attirare gli Ungheri di quei Paesi al Partito del Teckely suo Principale, non trova molti Concorrenti, sulli quali possa fare conto; & à Calò si trova incarcerato un'altro Ribelle di lui Complice.

VIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
5. LUGLIO 1691.
VIENNA 5. Luglio

[...] Due Reggimenti si sono contromandati di là del Danubio, che credesi saranno con altre Truppe impiegate nell'Ungheria Superiore alla Bloccata, ò Attacco di Gran Varadino [...].

IX

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
8. LUGLIO 1691.
VIENNA 8. Luglio.

[...]. Si hanno lettere di Kalò nell'Ungheria Superiore delli 25 del caduto, con aviso, che di là mandatasi fuori una Partita alli 22, per riconoscere verso Gran Varadino, haveva la medesima incontrati à mezza ora da quel Ponte 16 Carri carichi di Sale, e di Farina, che andavano à detto Varadino, e furono tutti presi, e condotti da' Nostri in detto Kalò, senza che li Turchi facessero alcuna mina di uscire dalla Fortezza, per impedirlo.

X

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
22. LUGLIO 1691.
VIENNA 22. Luglio.

[...] Gran Varadino è di nuovo bloccato da' Nostri, e potrebbe essere, che venissecolà formato un considerabile Corpo, tanto per essere più vicino alla Transilvania ad ogni evento, come per prevenire le perniziose conseguenze, che quel Ribelle Petrozzi potesse caggionare colle sue lusinghevoli fomentazioni trà gli Abitanti in quelle parti [...].

XI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
9. AGOSTO 1691.
VIENNA 9. Agosto.

[...] Con altre lettere poi delli 31 si hà, che la notte delli 28 d'ordine del Signor Gen. Veterani erano arrivati all'Armata il Sig. Colonnello Polland, e'l Ten. Colon. de' Rasciani Sig. Antonio, e riferiva essere passato l'Inimico verso Lippa, e Gran Varadino; e dopo qualche interlocuzione partirono subito di ritorno li sudetti Colon. e Ten. Colonnello verso Deva, & al primo si mandarono poi 600 buoni, e scielti Cavalli, per rintracciare con essi il Teckely, & osservare li di lui andamenti; sentitosi poi che ch'egli nel passare habbia preso Lugos per accordo, e col Signor Generale Heisler sia passato con fretta verso Belgrado appresso il Primo Visire, volendo essere di ritorno frà 3 Settimane appresso le sue Genti; che intanto si avanzavano verso Temeswar, e Gran Varadino [...].

XII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
30. SETTEMBRE. 1691.
VIENNA 30. Settembre.

[...] Il Sig. Sargente Generale Conte di Aversperg haveva nuovamente incontrati, e battuti appresso il Ponte di Batscha 600 Ribelli, ammazzati più di 100, e ricondotti da 30, in 40 Prigionieri nel Campo: e si havevano avisi, che dopo tal azione tutti li Ribelli (ch'erano à Gran Varadino) siansi con tutto il loro Baggaglio di là ritirati, e passati con somma confusione verso Giulia [...].

XIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.
11. OTTOBRE. 1691.
VIENNA 11. Ottobre.

Dall' Ungheria Superiore si hà, ch'il Sig. Colon. Conte Schlick nel tenere serrata la Fortezza Turchesca di Gran Varadino (mentre che l'Armata Capitale Cesarea sotto il Seren. Prencipe di Baden marchiava à quella volta) si era alli 26 del passato con una Partita avanzato, & entrato nelle Isole trà li Fiumi Keresch, e Bezze, dove li Turchi, per il vantaggioso fito delle medesime si credevano sicuri, imaginandosi impenetrabile il Passo; e verso il mezzo di il prefato Sig. Con. sorprese in modo tale li Turchi, liquali colà tenevano sul pascolo gran quantità di Bestiame, che disfatte le Guardie gli tolse più di 900 Capi di Animali in maggior parte grossi, e li condusse à salvamento nel suo Campo appresso Cunjar, senza che l'Inimico ne habbia potuto ricuperare nè un solo, lasciati all'incontro alcuni morti, e Prigionieri. Nel ritorno, che fecero li Nostri dopo le scaramucce, diedero li Turchi con grida à conoscere, che alcuni di loro desiderassero di abboccarsi sotto parola con loro; il che non essendo stato acconsentito, gridarono li Turchi reiteratamente che l'istesso Pascià in persona dimandasse di parlare col Sig. Conte, e fù proposto di comparire in Campagna aperta con Scorte di ambe le parti in numero eguale; e dopo molte parole finalmente per via di Passaporto mandatogli si seppe, ch'il

Sig. Con. Marsiglio Segretario dell'Ambasciata Britannica era colà da Adrianopoli arrivato insieme con Chiaus Turco, e che desiderassero di consegnarli a' Nostri per fargli passar all'Armata Capitale; sopra di che convenuti li Nostri co' Turchi, fù ricevuto esso Sig. Conte, che subito col sudetto Chiaus passò verso il Seren. Principe di Baden: e coll'istessa occasione dissero li Turchi di Varadino, che mentre erano stati occupati colle cerimonie à ricevere con civiltà esso Conte Marsiglio, havevano accudito con minor applicazione, che al solito, à prevenire alla prefata loro perdita del Bestiame [...].

XIV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

14. OTTOBRE. 1691.

VIENNA 14. Ottobre.

[...] Alli 6 fù giorno di riposo; & all'ora venne aviso dalla Transilvania, che rilasciato dal Teckely sotto parola il Sig. Gen. Heisler era già effettivamente arrivato in Hermanstatt; e venendo in pochi giorni aspettato all'Armata, per portarsi di là alla Corte Cesarea, si erano già istradati li di lui Domestici dal Campo ad incontrarlo. Intanto si sperava, che l'Armata arriverebbe alli 10 sotto Gran Varadino, e che coll'Ajuto Divino quella Piazza sarà in breve ridotta nel potere de' Nostri [...].

XV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

18 OTTOBRE 1691.

VIENNA 18 Ottobre

Della marchia dell'Armata Capitale Cesarea verso Gran Varadino non si hanno più fresche notizie, che quelle furono mentovate colla passata; e non ostante il longo cammino, e la difficoltà del medesimo, che per le frequenti paludi, & acque hà dovuto in molti luoghi esser riparato con Ponti, con tutto ciò si sta aspettando giornalmente l'arrivo della medesima Armata sotto quella Fortezza, che sarà con ogni maggior vigore attaccata, conducendovi à tal fine non solamente gran quantità di Artiglieria grossa, e Mortari, mà anco straordinaria gran provisione di fuochi artificizati militari d'invenzione non ordinaria; con cui (mediante l'Ajuto Divino, e la concorrenza del buon tempo) si spera di ridurre in breve quel Presidio infedele all'obbligo di sottoporsi alle vittoriose Armi dell'Augustissimo nostro Monarca.

Intanto sentesi, che trà li Cesarei, che tenevano bloccata quella Piazza, e li Turchi dell'istessa Guarnigione, sia seguita altra azione, nella quale questi persero buon numero di Gente, restati anco morti alcuni de' Nostri [...].

XVI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

21. OTTOBRE. 1691.

VIENNA 21. Ottobre.

Dall'Armata Capitale Cesarea sotto il Seren. Principe di Baden si hà aviso, che havendo S. Alt. Serenissima, à causa delle frequenti Paludi, lasciata l'Infanteria una marchia indietro sotto comando del Sig. Maresciallo di Campo Conte di Mansfeld Principe di Fondi, si mosse l'Alt. Sua

Alli 7 del corrente colla Cavalleria da Pagosch, & arrivò l'istesso giorno fin'à Neglete, &

A gli 8 si avanzò fin'al Ponte fatto sopra il Fiume Bereccio appresso Patschey, dove si unirono coll'Armata li due Reggimenti di Dragoni Schlick, & Heisler, che si trovarono in buonissimo Stato, e quasi affatto compiti.

Alli 9 passò la Cavalleria sopra il Ponte medesimo, e si accampò appresso un Marazzo poco di là discosto, dove il Sig. Conte Marsiglio, collo scritto Chiaus Turco, fù rispedito di ritorno verso l'Ambasciatore Britannico suo Principale.

Alli 10 marchiò la Cavalleria sin'à Bihar, ch'è ad una lega Alemana da Gran Varadino, dove si fermò

A gli 11, per aspettare l'Infanteria, laquale anco vi arrivò à mezzo di. Intanto si portò il Seren. Principe di Baden con 2000 Cavalli incirca à riconoscere la sudetta Fortezza di Gran Varadino, e'l terreno

circonvicino; con qual occasione non seguì altro, se non che l'Inimico tirò diverse Cannonate contro li Nostri, e cominciò quà, e là disperso à scaramucciare colli medesimi. L'Artiglieria grossa, ch'era restata indietro à Zollnock, fù l'istesso giorno verso la sera condotta dal Sig. Principe di Vaudemont felicemente nel Campo, insieme con alcuni 100 Carri carichi di munizione, & ogni forte di altri requisiti necessarii, sotto Convoglio di 1000 Cavalli.

Alli 12 il Signor Generale della Cavalleria Conte di Stirum, con alcuni 1000 Comandanti, & alcuni Pezzetti di Campagna, si avanzò inanzi più vicino alla Fortezza, e lo seguì tutta la Cavalleria, & Infanteria, come anco l'Artiglieria, e'l Baggaglio; e'l tutto si postò di quà del Fiume Keres; & intanto si principiò da una eminenza poco lontana dalla Piazza à tirare col Cannone nelle Contrade della Città, e della Fortezza, e nel medesimo tempo di gettarvi da 2 Mortari alcune Bombe, e Palle di fuoco, con che molte case furono accese: e risposero bensì li Turchi con Cannoni, mà non fecero altro tentativo contro li Nostri, se non che bruggiarono loro stessi alcuni cumoli di fieno, e di paglia, che stavano ne' Giardini fuor della Fortezza. L'istessa sera delli 12 arrivò nel Campo grandissima quantità di fuochi militari di straordinaria composizione.

Alli 13 si continuò di cannonare, e di gettare fuochi nella Piazza: e verso mezzo di 12 Battaglioni, cioè uno di Baden, uno di vecchio Stahremberg, Uno di Etting, uno de Houchin, uno di Guido Stahremberg, uno di Archinto, uno di Amenzaga, uno di Chizzola, uno di Herberstein, e 3 Elettorali Brandemburghesi, tutti sotto comando del Sig. Ten. Generale Barfus, e del Sig. Conte Guido di Stahremberg, presero Posto in una Valle assai vicina alla Città; e verso la sera furono aperte le Trinciere con 1500 Huomini, e perfezionata una Batteria verso la Porta della Palanka, situata di quà del Fiume Keres, e chiamata Olossi; & alla destra della Strada fù eretto un Ridotto, da dove sin'alla sudetta Batteria fù tirata una Linea di Comunicazione; e la mattina

Delli 14 si cominciò à battere con 6 Pezzi di Artiglieria grossa la Palanka medesima; e non hà tralasciato l'Inimico di tirare bravamente contro li Nostri, tanto con Cannoni, come con Moschetti, & Archibuggi.

Venne poi avviso nel Campo, che una Partita de' Nostri Aiducchi habbia preso, e presidiato il Castello, e Palanka di Belignes.

Alli 15 doveva cominciarci di adoperare contro la Piazza li sopradetti fuochi di straordinaria composizione [...].

XVII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

28. OTTOBRE. 1691.

VIENNA 28. Ottobre.

Con lettere delli 19 dal Campo Cesareo sotto Gran Varadino, comandato dal Seren. Principe Ludovico di Baden, si hà avviso, che alli 16 del corrente alle 6. ore di sera fù presa da' Nostri per assalto la Città, ò Palanka situata di quà del Fiume Keres; nella qual azione si sono segnalati gli Ungheri del Colonnello Mollner, liquali avanzatisi alla Palanka, ò Recinto di Legno, si abbassarono li primi colla testa contro il medesimo, gli altri si posero dietro di loro, e poi li seguenti montarono sopra di essi, e così successivamente salirono sopra via il Recinto nella Piazza: altri de' medesimi Ungheri si fecero aperture colle loro ascie, e così vi penetrarono dentro: e nell'istesso tempo li Moschettieri Allemanni assalirono la Porta, ch'era mezza rovinata da' nostri Cannoni, ne tagliarono il resto, e con perdita di poche Persone si resero anche per quella via Padroni di essa Palanka, nella quale fù trovato un picciolo Mortaro, essendone li Turchi ritirati nell'altra Città di là del Keres.

Alli 17 passò la nostr'Armata dall'altra parte del medesimo Fiume, dove

Alli 18 fù preso Posto, & accampato l'Essercito, con speranza di superar in pochi giorni anche quella Città.

Alli 19 si postarono li nostri Ussari dietro il Castello, dove si provederanno di trincieramenti, per tenere più angostiato anco da quella parte l'Inimico; à cui si cercherà pure di levare l'acqua.

La situazione di Gran Varadino è tale: la sudetta Palanka, ch'è ora nel potere de' Nostri, hà un Recinto di Legno con una fossa secca da questa parte, & è separata dall'altra Città dal Fiume Keres, che passa nel mezzo frà ambidue: & alla parte sinistra di sopra la medesima Città è situato il Castello, ch'è regolare, con 5 Bastioni, alquanto elevato, con acqua all'intorno, che scorre anco attorno l'altra Città: le Palanke, ò Recinti di Legno, che circondano ambe le Città, sono più durevoli, che Muraglie, perche i Cannoni non vi fanno maggior apertura, ò forame, che la grandezza della Palla; e le Fosse sono anco assai profonde.

Gli scritti fuochi di straordinaria composizione fanno buonissimo effetto, consummando tutto, e vengono conservati, per impiegarli contro il Castello.

Haveva il Seren. Principe di Baden alcuni giorni prima mandate fuori 3 Partite di Ussari, una delle quali di 50 Huomini avendo incontrata à 2 leghe da Varadino, un'altra di 50 Turchi a Giulia, che volevano riconoscer il nostro Campo, l'attaccò, ne ferì alcuni, e ritornò alli 18 nel Campo con 13 Priggioni Turchi, e colla testa del Beg, che li comandava [...].

XVIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

1. NOVEMBRE 1691.

VIENNA 1. Novembre.

Con Espresso arrivato Lunedì si hanno ulteriori particolarità dal Campo Cesareo del Seren. Principe di Baden sotto Gran Varadino, col racconto più distinto di quanto vi passò dalli 14 fin'alli 24 del caduto; cioè, ch'essendosi tirate la notte stessa de' 14 due Linee avanzate dalla nostra Batteria fin'alla scritta Palanka chiamata Oloschi, & apparecchiatosi alla destra appresso il Ridotto una Batteria di alcuni Mortari, si continuò talmente.

Alli 15 di cannonar, e gettarvi fuoco, che molte Case ne furono poste in fiamme in diversi luoghi della Palanca medesima, e fù rovesciata affatto la Porta. La notte seguente fù ordinata una nuova Batteria appresso il Ridotto della sinistra; e l'Inimico riparò al possibile l'istessa notte tutto quello, che da' nostri Cannoni era stato abbattuto: onde si proseguì.

Alli 16 incessantemente da ambe le nostre Batterie à cannonare: & à mezza ora avanti la sera si diede alla detta Palanka Oloschi l'assalto, comandato dal Ten. Generale Sig. Barfus, e'l Sargente Generale Sig. Conte Guido di Stahremberg; e benche li Nostri vi andassero con somma risolutezza, spingendosi intrepidamente dentro la Piazza, con tutto ciò vi persero pochissima Gente, restati solamente alcuni pochi morti, e feriti; e gli Aiducchi in questa occasione fecero assai bene le parti loro, superando con Scalate, & in altri modi, il Recinto. L'Inimico si ritirò per il Ponte di là del Fiume Keres nella gran Città; e li Nostri all'incontro subito presero Posto nella superata Palanka, che fù presidiata da 3 Battaglioni di Fanti, cioè due del Reggimento Amenzaga, & uno di Aversperg, sotto comando del Sig. Colonnello Amenzaga.

Alli 17 passò il Seren. di Baden coll'Armata il Fiume Keres,
&

Alli 18 anco il Fiume detto Peze, accampandola di là contro la Città di Gran Varadino; dove nella susseguente notte furono con 1500 Huomini aperte le Trinciere, e vi s'inalzò una Batteria, come anco un'altra di quà del Keres nella Palanka Oloschi: e l'istesso giorno furono da' nostri Ussari condotti nel campo 13 Priggionieri di una Partita Turchesca di Giulia, insieme con una Bandiera, e la Testa del Pascià Agà, che comandava la medesima.

Alli 19, e 20 non seguì cosa di rimarco, solo si continuava ad avanzare gli approcci, e perfezionare le due sopradette Batterie, delle quali fù terminata l'istessa notte quella nella Palanka Oloschi, piantativi 11 Pezzi grossi di Cannone, &

Alli 21 si cominciò à battere colli medesimi da quella parte la Città.

Alli 22 arrivarono nel Campo circa 2000 Rasciani di ritorno dalla Transilvania, sì à piedi, come à Cavallo. Et essendosi intanto anco perfezionata l'altra Batteria di là del Keres, e piantativi similmente 11 grossi Pezzi di Cannone, si cominciò sin dalla mattina.

Delli 23 à battere incessantemente la Piazza con 22 Cannoni, co'quali fù fatta una Breccia tale, che fù risolto di fare frà 24. ore l'assalto; mà l'Inimico non aspettando tal estremità, pose verso le 3. ore doppo mezzo di il fuoco in molti luoghi della Città, onde si dispersero le fiamme per tutta la medesima: ciò non ostante li Nostri subito vi si spinsero dentro, e se ne resero Padroni, acquistandovi molto Bestiame; e con questa occasione si salvarono anco alcuni 100 Rasciani ivi abitanti, che altrimenti correvano rischio di esser ammazzati da' Turchi, liquali all'incontro si ricoverarono in un Forte da loro eretto avanti il Castello, & ivi presero Posto per difendersi; facendo anco di là la mattina.

Delli 24 una sortita contro li Rasciani nella Città, con spingerli assai indietro; mà secondati questi subito dagli Alemanni, furono li Turchi ben presto riscacciati, & obligati à rintanarsi nel Forte medesimo.

Una grossa Partita di Tartari hà fatto qualche danno alli Foraggieri della nostr'Armata, conducendo via qualche Bestiame, e Servitori; mà perseguitati prontamente fù recuperata buona parte della preda.

Il Sig. Generale Heisler era arrivato nel Campo sotto Varadino alli 23 del corrente.

XIX

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

4. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 4. Novembre.

[...] Dall'Armata capitale Cesarea del Seren. Prencipe Ludovico di Baden sotto Gran Varadino non sono venute lettere più fresche di quelle furono mentovate colla passata, che portarono (oltre l'espugnazione della Palanka chiamata Oloschi) anche la presa di quella Città grande, seguita alli 23 del passato Mese di Ottobre; e che li Turchi si erano ritirati nel Castello, e nel Forte, che havevano fatto avant' il medesimo nella Città stessa; onde si spera coll'aiuto d'Iddio di sentirli in breve talmente angostiati nella strettezza dell'istesso Recinto, e Castello, dall'Artiglieria, fuochi, & attacchi de' Nostri, che saranno finalmente costretti à sottomettersi; havendo fin' ora continuato ad esser assai favorevole alle operazioni il tempo, che benché alquanto freddo, nondimeno è stato senza piogge, lequali peraltro in questa Stagione sogliono esser assai frequenti [...].

XX

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

8. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 8. Novembre.

Sabbato sera giunse quà dall'Armata del Seren. Prencipe Ludovico di Baden sotto Gran Varadino, il Sig. Sargente Gen. Conte di Aversperg, credesi con commissioni circa la ripartizione de' Quartieri; e con questa occasione si hà aviso, che alzatesi alli 24, e 25 del passato le Batterie, si cominciò alli 26 à bombardare la Fortezza con effetto tale, che più volte si vedevano volar in aria teste, braccia, e gambe di Turchi, con straordinarii urla, e strepiti di quei Barbari, che tuttavia continuavano anco di cannonare con vigorosa difesa, sulla speranza di essere soccorsi da un Corpo di Turchi, Tartari, e Ribelli, che con 6000 Huomini si trovavano ad 8 leghe incirca da detto Gran Varadino, e cercavano tuttavia ad ingrossarsi; perloche il Seren. di Baden di ciò avisato, haveva fatte ottime disposizioni, per riceverli, e dargli la caccia, quando si accostassero, per incomodar i Nostri, & angostiandosi nell'istesso tempo sempre più gli Assediati, si può sperar un felice successo di quell'impresa; sebene l'avanzata Stagione cominci à mostrar i suoi rigori, e che li Barbari habbiano fatte prevenzioni, con tagliate, ridotti, e caverne sotterranee; mentre il Seren. di Baden v'è disponendo nella Città avanti la Porta del Castello un trinceramento tale, che non ostante il rigore del tempo potrà sussister buon nervo di Gente, per tener ad ogni caso strettamente serrati nelle loro tane quei Infedeli [...].

XXI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

11. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 11. Novembre.

Con lettere de' Confini della Transilvania delli 22 del passato si hà, ch' il Sig. Gen. Conte Veterani con quel Corpo d'Armata Cesarea stava ancora accampato appresso Dobra, dove

Alli 18 venne aviso, che l'Inimico stava all'ora ad una picciola ora da Lippa, e che ogni giorno si facevano vedere sulle eminenze vicine alcune picciole Partite del medesimo; e secondo il rapporto di un Desertore haveva il Teckely ordini dalla Porta di andare verso Gran Varadino [...].

Le novità, che si hanno dal Campo Cesareo sotto il Seren. Prencipe di Baden à Gran Varadino, sono, che doppo avere l'Inimico posto il fuoco nella Città grande, con ritirarsi nel Castello, li Nostri habbiano non solamente preso Posto nella medesima, mà anche siansi successivamente con gran diligenza avanzati con gli approcci quasi sin'al fosso del Castello; con tirar anche una Linea di Comunicazione dagli attacchi nella Città grande fino nella Palanka Oloschi; e si perfezionarono quasi totalmente alli 26 li Ridotti ò Luoghi per i Mortari; l'istessa notte nell'andar à visitar i Posti fù pericolosamente ferito da una Palla di Cannone il Sig. Sargente Maggiore Conte di Lebenstein.

Alli 27 si cominciò a travagliare la Piazza con fuoco, e Bombe da 18 Mortari alla volta, che fecero tal effetto, che non solo si sentirono gran gridi de' Turchi, come si scrisse, mà volarono anco alcuni Corpi umani dalli Bastioni in aria. La notte seguente restò morto il Tenente Colonnello del Reggimento Amenzaga Sig. Tûrck. Et

Alli 28 si continuò non solamente à bombardare, e gettare fuoco senza rilascio; mà si lavorò anche ad erigere una nuova Batteria, per toglier all'Inimico la sua difesa [...].

Altro Corriere capitato poi dal Campo medesimo conferma la continuazione del bombardamento, e ch'alla sua partenza stava tutta la Fortezza in fiamme; onde continuava la speranza di espugnarla; e quando anco ciò non seguisse così presto, si fermeranno tuttavia li Nostri nella Città, e la maggior parte della Soldatesca sarà ripartita ne' Luoghi circonvicini, per farne spesse permutazioni, e per tagliare li Passi ad ogni Soccorso; havendo anco il Seren. di Baden già fatto con molta Milizia presidiare Bellignes, ch'è un Passo perciò assai ben situato: e vengono anche fatti tali lavori nella Città avanti l'unica Porta del Castello, che niuno vi potrà entrare nè uscire; onde non havendo li Barbari da sperar alcun soccorso, & essendo assai distrutti i di loro lavori, si può sperare, che non potranno gran tempo resistere.

XXII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

15. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 15. Novembre.

Domenica arrivarono quà molti Stendardi Turcheschi dall'Armata Cesarea capitale, in parte della Battaglia di Salankement, & in parte presi nella Città di Gran Varadino, come anco una gran Nacchera Turchesca presa pure in quel Luogo; e saranno gli Stendardi ripartiti, & appesi in diverse Chiese. Lunedì partì di ritorno verso l'Armata medesima il Sig. Gen. Conte di Aversperg, credesi, con Commissioni dell'Augustissimo al Seren. Prencipe di Baden circa li Quartieri d'Inverno.

Le notizie, che di là si hanno, sono, che perfezzionatesi alli 29 del passato le scritte 2 nuove Batterie, si cominciò l'istessa mattina à cannonare contro le difese dell'Inimico; e si continuò talmente à tormentare con Bombe, e fuoco la Piazza, che gran parte della medesima fù posta in fiamme, e durò l'incendio più di 6. ore.

Alli 30, e 31 si proseguì senza rilascio il bombardar, e cannonare: e verso mezzo di pensarono li Tartari di sorprendere di nuovo li nostri Foraggieri in poca distanza dal Campo, e levar qualche Bestiame dal Pascolo; mà furono perseguitati dagli Ungheri, che ne riportarono 7 Teste, & un' Ufficiale Barbaro Priggione, con liberare anche alcuni Schiavi Christiani.

Al primo del corrente non seguì altro di rimarco, che la continuazione del Bombardamento: & affine di tenere meglio in freno l'Inimico, & impedirgli le sue scorrerie, fù comandato il Tenente Colonnello del Reggimento Heisler Sig. Laport con 600 Cavalieri Alemani, e la maggior parte delle Milizie Unghere, verso Vyfalù, con ordini di postarvisi, & invigilar all'Inimico.

Alli 2, e 3 continuossi non solamente il bombardare, mà si cominciò anco ad occuparsi con tagliare, ò cavare l'acqua fuori dal fosso della Piazza, al dicui effetto non si dubitava; & all'ora si vederà presto se l'Inimico resterà pertinace (come hà fatto sin all'ora) in voler aspettar il fine del Bombardamento [...].

XXIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

18. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 18. Novembre.

[...] Dal Campo Cesareo del Seren. Prencipe Ludovico di Baden sotto Gran Varadino si hà aviso (oltre quanto fù scritto colla passata) che si continuava non solamente di angostiare colle Bombe, e fuoco gl'Infedeli di quel Presidio, mà che già si erano talmente, dalle grosse Batterie de' Nostri, rovinate le difese de' Bastioni, che non potevano più servirsene gli Assediati, liquali perciò facevano poco danno a' Nostri. E benche sin'all'ora si mostrassero li Barbari poco inclinati ad arrendersi, mentre danno à conoscere, che habbiano ancora Presidio, e Provisioni à bastanza, per resistere; con tutto ciò (poiche non hanno da sperare Soccorso estrinseco, non essendo li Turchi, Tartari, e Ribelli, in Stato da poter intraprendere tentativo alcuno d'importanza) si crede, che formino la sola loro speranza sulla vicinanza dell'Inverno; il

di cui rigore però non gli porterà alcun vantaggio; mentre li Nostri, anco in tal caso, restaranno fermi nella Città, e Posti già occupati, e vicinissimi al Castello, continueranno ad angostiarli quanto sarà mai possibile; e di tempo in tempo saranno permutati dalle altre Truppe, che tutte in quelle vicinanze svernaranno; & all'incontro li Barbari, strettamente rinchiusi, saranno tenuti in allarme continue, non goderanno riposo alcuno, nè ricovero contro il rigore della stagione; massime sendo dalle fiamme consummati la maggior parte degli edifizii, & abitazioni. Intanto si aspetta di sentire le ulteriori particolarità del Bombardamento; godendo li Nostri (eccettuato il foraggio, che comincia ad esser alquanto scarso) bastanza di viveri, e di ogni altra cosa, nel loro Campo [...].

XXIV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

22. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 22. Novembre

Con lettere delli 10 del corrente dal Campo Cesareo di Gran Varadino, sotto il Seren. Principe Ludovico di Baden, viene confermato, che benché già alcuni giorni avesse colà continuato il tempo umido, e freddo, non si haveva perciò tralasciato di proseguire con ogni possibile calore il bombardamento di quella Fortezza; si mostrava però tuttavia pertinace l'Inimico, nè voleva sin' all'ora risolversi alla resa, anzi ricusava di accettare le lettere di chiamata, dicendo non esser ancora tempo di parlare di accordo. Intanto si v'inalzando da' Nostri un gran Forte à 5, in 600 Passi dalla Porta della Fortezza, nel quale durante l'Inverno restaranno alloggiati 1000 Fanti Alemanni, e qualche numero di Cavalleria comandata; e la Palanca Oloschi sarà presidiata di Soldatesca Unghera sì Aiduchi, come Ussari: gli ulteriori Reggimenti Alemanni, e Milizia Rasciana, & Unghera, staranno acuartierati tanto à Debreczino, come in tutti gli altri Luoghi, e Piazze circonvicine di Varadino; onde si spera, che quella Fortezza ormai assai rovinata dal fuoco, e dalle Bombe, e ridotta quasi in un Cumulo di Sassi, non potrà più lungo tempo mantenersi contro gli sforzi de' Nostri, massime non havendo li Presidiarii da sperare Soccorso alcuno [...].

XXV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

25. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 25. Novembre

Non è punto sminuita la speranza di superare in breve il Castello di Gran Varadino, stante le scritte buone disposizioni fattevi dal Seren. Principe Ludovico di Baden, sendosi eretto anche un Forte sopra un Monte vicino, per meglio angostiare la Piazza; e saranno 10000 Huomini in quei Contorni, che di tempo in tempo faranno le permutazioni ne' Posti più vicini alla Fortezza, che sarà tenuta col fuoco, & Artiglieria in allarme continue [...].

XXVI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

29. NOVEMBRE. 1691.

VIENNA 29. Novembre.

Da Gran Varadino (che tuttavia viene angostiato da' Nostri) non si hanno altre novità di rimarco, se non, che uscito di là un Turco Desertore, che giunse Lunedì con un Corriere in questa Residenza, si habbia dal medesimo ricavato, che nella Fortezza si trovassero ancora circa 1400 Huomini d'armi: Che non solamente vi regnava gran penuria di viveri, mà che anco si provava mancanza grande di Legno onde li Presidiarii nella rigidezza della Stagione pativano assai, dovendo (per esser rovinati tutti gli edifizii, e consummato dal fuoco quasi tutto il combustibile) mantenersi sotto li volti, e Luoghi sotterranei, e trà le rovine delle Mura: Che nondimeno stavano tuttavia colla speranza di essere soccorsi, ò al meno di ricevere qualche Convoglio di Viveri, al difetto de' quali haveva dichiarato il Comandante di non potersi mantenere longamente [...].

XXVII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

2. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 2. Dicembre

Dallo scritto Turco desertato da Varadino (ch'è l'unico uscito dalla Fortezza durante la Bloccata, e'l Bombardamento) si hanno ancora cavate diverse notabili particolarità, con una specificazione degli Uffiziali principali, e della Gente commune, che ancora vi si trova dentro, e di quelli che sono restati morti, e feriti durante l'attacco.

Li Morti sono: il Pascià Agà: Halli Agà: Mustafa Agà: Hassan Oda Pascià: Mustafa Oda Pascià: Ally Palluck Pascià: Racus Bulla Pascià: Mustafà Agà: Mustafa Oda Pascià: e de' Communi sono restati morti più di 1500.

Feriti sono: L'Agà de' Gianizzari, colpito da una Cannonata: Pascià Agà: Tolvay Hassan: Claus Hassan: e 300 Communi. E di 24 Artiglieri, e Lavoranti de' Fuochi artificizati, erano ancora 10 in vita, sendo restati morti gli altri.

In vita sono ancora: Il Pascià della Fortezza: il nuovo sostituto Agà de' Gianizzari, chiamato Rocziab Baya: e'l nuovo Pascià Agà: e questi trè hanno il Comando della Piazza, sendovi ancora 1400 Soldati communi in vita.

Un'Arsenale, nel quale hanno li migliori loro attrezzi, è talmente fracassato, sepelito, e cuoperto delle rovine per mezzo delle Bombe, che non possono più arrivarvi per aprirlo, à servirsene.

Il Castello è anco talmente rovinato, che non è restata intiera nè una abitazione ò stanza; onde li Turchi sono obligati à mantenersi trà le mura, & ajutarsi col fuoco contro il rigore de tempo.

Durante tutto l'attacco, e bombardamento non vi è entrata Persona alcuna, e per conseguenza non hanno ricevuta veruna notizia della loro Gente, ò sperato Soccorso, nè dello Stato preciso dell'Armata nostra, che gli angostiava; solamente una Donna stata priggione appresso li Nostri, haveva trovato il modo di sottrarsene, e di entrare nella Piazza; e questa gli haveva detto, che gli Alemanni temessero assai la venuta del Soccorso Turchesco, sopra laquale mal fondata speranza ripresero coraggio à mantenersi, che altrimenti già si sarebbero resi: & essendosi poi congelata l'acqua del Fosso, andavano tagliando il ghiaccio.

Cavalli non havevano più di 7 nella Fortezza, liquali però non possono adoprare, nè mettere fuori, per non avere Ponte. Onde stante la rovina della Piazz, e l'incomodità, penuria, e miseria de' Presidianti, si spera di vederla quantoprima ridotta alla caduta [...].

XXVIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

6. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 6. Dicembre.

Finita ormai la Campagna, vengono ripartiti ne' Quartieri li Reggimenti Cesarei, e le Truppe Nazionali, anco nella Ungheria Superiore, massime nelle Piazze vicine à Gran Varadino, non solo per tenere ristretta da ogni banda la Guarnigione Turchesca di quel Presidio, mà anco per fare di tempo in tempo le scritte permutazioni delle nostre Genti, che stanno alloggiate in quella Città, e Borgo, e ne' Forti erettivi per maggior angostia degl'Infedeli. Et intanto per provvedere per tempo à quanto si richiede per continuare con ogni vigore la Guerra contro li Barbari, si proseguiscono non solamente le nuove leve qui, e negli altri Paesi Ereditarii, mà si procurano pure gli attrezzi necessarii à tal effetto, dicendosi, che anco da altri Potentati saranno somministrate al Servizio di Cesare buon numero di Truppe in virtù di Negoziati, che à tal fine si sono intavolati. Altre novità rimarchevoli non si hanno per questa volta da' Confini dell'Ungheria: solo viene confermato da un' Artigliere Alemanno salvatosi dal sudetto Castello di Gran Varadino, che le nostre Bombe vi habbiano rotti tutti li Volti, amazzato il Bestiame, e bruggiata tutta la Provianda, che vi havevano gl'Infedeli, onde poco tempo potrebbero sussistere per tal mancanza: ch'il Pascià abitava sotto la Porta, e gli altri in caverne sotterranee appresso li Bastioni: ch'il primo haveva voluto rendere la Piazza, mà che l'Agà de' Gianizzari, ch'è ferito, si era

opposto: e che sendosi fatte talmente le nostre disposizioni, che non è possibile vi arrivi qualche Soccorso, si accresca l'apparenza, che in breve doveranno arrendersi quei angostiati Barbari.

Il Seren. Prencipe Ludovico di Baden sentesi già partito giorni fà da detto Gran Varadino, e giornalmente viene aspettato di ritorno in questa Imperial Residenza.

XXIX

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

9. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 9. Dicembre.

[...] Dal Quartiere Generale Cesareo à Debreczino nell'Ungheria Superiore viene scritto, che un Turco di Gran Varadino rischiosi di uscire dalla Piazza, per procacciarsi qualche legno, & alimento, fù preso da' Nostri, e posto all'esame confermò quanto fù riferito da ogn'altro circa la gran penuria, che vi provano li Barbari; con aggiunta, ch'il restante Presidio appena consisteva in 1000 Huomini atti à difendersi, e che vi havevano ancora qualche poca Provisione di Frumento Turco, che pestavano, e ne cuocevano focaccine per il di loro vitto: onde ben presto sarebbero ridotti all'estrema necessità di arrendersi [...] e che credendo li Turchi di Temeswar, che Gran Varadino sia per cadere presto, ò che già sia caduto, vi fosse insorta una sì gran costernazione frà quei Barbari, che molti degli Abitanti siansi ritirati di là col Corpo de' Tartari, e fuggiti [...].

XXX

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

13. DECEMBRE. 1691

VIENNA 13. Dicembre.

[...] Da Gran Varadino sentesi, che quel travagliato Presidio Turco habbia dimandato qualche armistizio, affine di goder il riposo sin'a certo tempo da essi Barbari proposto, con offerta di arrendersi col Castello, quando in tal termine non arrivasse il da loro aspettato Soccorso. Non gli fù però accordata tregua alcuna da' Nostri, liquali all'incontro continuano à maggiormente angostiarli con ogni sorte di ostilità. Sentesi anco, che in una Sortita siano restati morti alcuni Turchi, e fatti alcuni prigionieri, liquali confermavano pure la penuria di viveri, che provano quei di dentro [...].

XXXI

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

16. DECEMBRE

VIENNA 16. Dicembre

Il Seren. Prencipe Ludovico di Baden hà impiegate alcune Settimane nel suo ritorno da Gran Varadino à questa Corte Cesarea [...].

Le lettere dal Quartiere Generale Cesareo à Debreczino nell'Ungheria Superiore portano, ch'il Signor Generale Conte Castelli (al quale alcuni giorni prima era marchiato di là verso la Bloccata di Gran Varadino con alcuni 100 Cavalli) n'era ritornato alli 2 del corrente à detto Debreczino con alcuni Carri pieni di Donne, e Fanciulli Turchi, liquali dagli Assediati Barbari di Varadino sudetto erano stati scacciati, e confermati avisi, che nella Fortezza non solamente regnava, mà anche giornalmente si accresceva la miseria, e penuria: che quel Pascià Comandante inclinava tuttavia à capitolare la resa della Piazza, mà che l'Agà de' Gianizzari, benchè pericolosamente ferito, non voleva sin'all'ora in modo alcuno acconsentirvi: confermavasi anco, che quel Presidio Turco consisteva ancora in 1000 Huomini incirca, tra'quali però erano molti feriti, & ammalati; onde al riferire degli stessi Desertori, usciti dalla Fortezza, non potrebbe più la medesima mantenersi, che poco tempo [...].

Alli 22 vi giunse notizia, che datasi la colpa al Topal Pascià, di non essere stato soccorso Gran Varadino, fosse stato egli da' Turchi strangolato [...].

XXXII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

20. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 20. Decembre.

Da Debreczino si hà, che li Turchi di Gran Varadino continuavano giornalmente à scacciare tutte le Donne, e Figlioli fuor della Piazza, non havendo li mezzi di trattenerli, attesa la mancanza de' viveri, e di altri bisognevoli da varie sorti, che vi prova quel Presidio Infedele: e l'istessa scarsezza patiscono anco quei di Giula, e Iena. Et intanto (benche non si tema, che possa arrivare Soccorso alcuno à detto Varadino, stante il tempo rigoroso, che corre in quelle parti, e la quantità di nevi, che non permettono la marchia di alcun Corpo considerabile) con tutto ciò stavano li Nostri sempre vigilanti, & acuartierati in modo tale nelle Piazze circonvicine di quella Fortezza, che nel tempo di poche ore possano adunarsi, e formar un'Armata numerosa, ad incontrare qualunque forza de' Nemici. Et inoltre si è così bene presidiata, e provvista di ripari, parapetti, e fossi profondi la Città di Gran Varadino, come il Forte fattovi da' Nostri, e la Palanca di Oloschi ancora, che potrebbero anco resistervi ad un formal Assedio, al quale si vorrebbe Artiglieria grossa, & altri attrezzi, che all'Inimico è impossibile di addurvi in questi tempi, come nè anco le munizioni, viveri, e foraggi, che havrebbe di bisogno per il suo sostentamento, quando anco fosse in Stato di pensar à tal tentativo, di che però non vi è apparenza alcuna: all'incontro da tutte le circostanze si può più che mai congetturare con fondamento, che la Pizza non potrà sussistere che poco tempo in queste angostie [...].

XXXIII

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

27. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 27. Decembre.

[...] Dall'Ungheria Superiore sentesi, che li Turchi del Presidio di Gran Varadino, disperati nello Stato cattivo, e penurioso, in cui si trovano, habbiano fatta un' assai numerosa Sortita, nella quale cercarono di fare ogni possibile danno alle nostre Soldatesche, che ripartite attorno la Fortezza li tenevano in strettissima osservanza; e doppo avere gl'Infedeli fatta ogni sforza ad attaccare, e superare li Posti delle nostre Guardie, e darle la Caccia, erano stati li Barbari medesimi, non senza stragge respinti, e perseguitati sin dentro la Fortezza, nella qual occasione rimase estinta qualche gente da ambe le parti; & anco tra' Nostri, doppo avere riscacciato l'Inimico sin sotto la Porta, rimase da una Cannonata infelicemente ucciso uno de' nostri Uffiziali.

Si hà pure avviso, che tenendosi tuttavia strettissimamente serrato ogni adito dell'Inimico à quella Fortezza, sia stata dalle nostre Genti intercetta una lettera, ch'il Seraschiere mandava alla Guarnigione della medesima, laquale sendo stata interpretata si trovò, ch'esso Seraschiere cercava di essortare li Presidariii, à perseverare costantemente in istato di portargli alcun Soccorso, nondimeno haverebbe cura particolare di loro, à secondarli quantoprima gli farebbe possibile.

Intanto sentesi, che per maggiormente tener rinchiusi quei Confini di Giula, Jena, e Temeswar, sin'al Danubio, siansi mandati ordini di marchiar à quella volta à gli Ussari acuartierati nella Schiavonia ne' Contorni di Eszeck, acciò anche colli medesimi si aumentino colà le nostre forze, ad impedire meglio ogni tentativo di Soccorso nemico all'angostiata Fortezza sudetta di Varadino.

XXXIV

FOGLIETTO STRAORDINARIO.

30. DECEMBRE. 1691.

VIENNA 30. Decembre.

[...]. Ne' Confini della Schiavonia, e Croazia non sono seguite alcune nuovità di rimarco, stando le Truppe da per tutto ne' Quartieri: e da Gran Varadino vienenon solamente confermata la scritta Sortita de' Turchi, che doppo avere 2. ore disperatamente combattuto, furono con perdita notevole respinti dentro; mà sentesi anco, che fastiditi li Presidariii medesimi da' lunghi patimenti, e volendo informarsi accertatamente se habbiano da sperar in breve qualche Soccorso, ò nò, mandarono fuori un' Emissario travestito da Ussaro,

CRISIA

che parlava francamente le Lingue Unghera, Alemana, & altre: questo era già passato per due delle nostre Guardie; e dimandato chi egli fosse, si disse Ussaro, e che havendo perso il suo Cavallo andasse à cercarlo; mà pervenuto ad un'altro Passo guardato, temendo forse più stretto esame, si gettò nell'acqua per transitarlo, e salvarsi dall'altra parte; il che non riuscitogli fù tirato fuor dell'acqua, e preso; e confessò, essere stato mandato verso Temesvvar, per sollicitare Soccorso alla Piazza; aggiungendo la conferma di tutti gli altri, cioè che nella medesima regnava gran miseria, non solo per mancanza di Pane, e di Legno, mà anco di acqua, onde conveniva alla Guarnigione di servirsi di quella del Fosso, laquale però essendo di cattiva qualità, se ne amalavano, e morivano molti. Ora se questa più volte confermata penuria si trova vera, come non se ne dubita, certo è, che per il tempo, che presentemente corre assai rigoroso con freddo fierissimo, si aumenteranno le sciagure di quei rinchiusi Barbari: onde si hà luogo di sperar in breve il bramato fine di quella Bloccata.